

1. ÜNİTE

Edebiyat – Tarih İlişkisi

1. Konusunu insan ve onun yaşamından alan edebiyat ile tarih birbirinden ayıramayacak iki alandır.
2. İnsanın yaşam serüveninin peşinden koşan bu iki tür gerçekliği anlatış biçimleri bakımından birbirinden ayrılırlar.
3. Edebiyat, gerçeği yeniden kurgulayarak aktarır ve gerçeği olduğu gibi aktarma çabası içine girmez.
4. Tarih, İnsanın serüvenini olabildiğince gerçeğe uygun bir şekilde anlatmaya çalışır.
5. Edebiyat, konuyu işleyiş açısından kendisine sınırlama getirmez ve olabildiğince geniş bir hayal dünyasına dayanan kurmaca bir yapıya bürünür.

Edebiyat, tarihi olayları farklı bir perspektifte değerlendirir. O günün şartlarına, dönemin insanına, gelenek ve göreneklere, hayata bakış açısına göre farklı özellikler göstermeye devam eder. Tarihi bir olay birkaç tarihçi tarafından araştırıldığında genellikle bulgular aynıysa birbirine yakın sonuçlar ortaya çıkarır. Edebiyatta ise aynı olay farklı sanatçılar elinde bambaşka bir dünyaya dönüşebilir

Edebiyat, en çok olayların sonuçları çerçevesinde tarihten yararlanır. Geniş bir alana sahip olan tarihten, olayların insanlar üzerindeki etkilerine, yaşanmışlıklara, olayların toplumsal ve psikolojik etkilerine dikkat ederek olayları yeniden kurgulamaya çalışır.

Edebiyat ile tarih arasındaki ilişkide sınır yoktur. Son derece geniş bir konu alanına sahip olan tarih, edebiyat açısından bulunmaz bir nimet olarak karşımıza çıkmaktadır. Bundan dolayı da edebiyat ile tarih iç içe geçmiş bilimler olup edebiyat tarihi anlayışını da ortaya çıkarmıştır.

Edebiyat – Din İlişkisi

Dinler, tarihin bütün dönemlerinde toplumsal yaşamı şekillendiren önemli olgulardan biridir. Bu açıdan dinin edebiyatta yer alması kaçınılmaz bir olaydır. Özellikle Türk edebiyatına baktığımızda ortaya çıkan ilk ürünler olan sagu, koşuk gibi türler dini törenlerde yapılan ritüeller vasıtasıyla oluşmuş nazım biçimleridir.

Dinin etkisi her dönemde edebiyatta önemli bir yer tutmuştur. Örneğin Türk edebiyatı İslamiyet öncesi ve İslamiyet sonrası olarak ayrılmasının nedeni de din değişiminden kaynaklanmaktadır. İslamiyet sonrası Türk şiirinde görülen Tasavvuf edebiyatı kaynağını dinden alan bir anlayışı ortaya çıkarmıştır.

Din, konu itibarıyla da edebiyat için zengin bir içerik oluşturmaktadır. Şairlerin dünya ve ahiret inançları, Allah aşkı, Peygamber sevgisi, toplumda dini kaidelerin öğrenilmesi, dini açıdan getirilen kurallar edebiyat için bir kaynak oluşturmuştur. Bundan dolayı da din ile edebiyat iç içe geçmiş iki önemli alan olarak karşımıza çıkmaktadır.

Türk Edebiyatında Dönemler

Türk edebiyatı dönemlere ayrılırken birçok özellik göz önüne alınarak bu ayırım yapılmıştır. Özellikle toplumları derinden etkileyen siyasi, sosyal ve dini olaylarla birlikte değişen yaşam biçimleri edebi hayatın da yeniden şekillenmesini sağlamıştır.

Türk edebiyatının dönemlere ayrılmasında tam olarak bir ortaklık olmasa da genel kanı olarak Mehmet Fuat Köprülü tarafından ortaya konan çalışmadır. Köprülü Türk edebiyatını üç büyük döneme ayırır. Bu dönemlerin oluşmasında da din değişimini ve Batı'ya yönelişi ön plana alır. İşte, Türk edebiyatının bu etkilerle oluşmuş dönemleri şöyledir:

A. İslamiyet Öncesi Türk Edebiyatı

B. İslamiyet Etkisindeki Türk Edebiyatı

C. Batı Etkisindeki Türk Edebiyatı

Bu ayırmda da görüldüğü gibi Türk edebiyatı İslamiyetle tanışması ve Batı'ya yönelmesi neticesinde büyük bir değişim yaşamış ve edebi anlayışında da farklılığa gitmiştir.

A. İslamiyet Öncesi Türk Edebiyatı

1. Sözlü Edebiyat Ürünleri

Bu dönem ürünleri genellikle dini törenlerde ortaya çıkan türlerdir. Kam, baksı, saman veya oyun adı verilen ozanlar tarafından söylenen bu ürünler anonim olarak gelişme göstermiş türlerdir.

Bu dönemde; sav (atasözü), sagu (ağıt), koşuk ve destanlar sözlü edebiyat ürünleri içerisinde yer alır.

Sözlü Dönemin Özellikleri

- Daha çok aşk, doğa ve ölüm temasının işlendiği bu ürünler dini törenlerden doğmuştur.
- Sözlü ürünler milli çalgımız olan kopuz eşliğinde söylenen şiirlerdir.
- Milli ölçümüz olan hece ölçüsüyle yazılmışlardır.
- Nazım birimi dördlük olup dizelerde genellikle yarı uyak kullanılmıştır.
- Öz Türkçe kullanılmış, yabancı dillerden alınan sözcük sayısı sınırlıdır.

2. Yazılı Edebiyat Ürünleri

Yazılı edebiyatın başlangıcı Kök Türk (Orhun) Yazıtlarına dayanır. Orhun Yazıtları ile birlikte Uygur metinleri de İslamiyet öncesi yazılı edebiyat ürünleri içerisinde yer almaktadır.

Kök Türk (Orhun) Yazıtları

Türk edebiyatının bilinen ilk yazılı kaynaklarıdır. 38 harften oluşan bu metinler II. Kök Türk devleti döneminde yazılmıştır. Ayrıca bu metinler Türk adının geçtiği ilk metinlerdir.

Hitabet (nutuk) türünün de ilk örnekleri sayılan bu metinlerde Çinlilere karşı bağımsızlık savaşı veren Kök Türklerin içte ve dışta verdikleri mücadeleler son derece etkili bir şekilde yazıya geçirilmiştir.

Son derece gelişmiş bir alfabe ve dil bilgisi kurallarına göre yazılan bu metinler ilk kez Prof. William Thomsen ve Radloff tarafından okunmuştur.

Orhun Yazıtları üç dikili taştan oluşmaktadır.

1. Bilge Tonyukuk Yazıtı: Daha çok Çinlilerle yapılan savaşların anlatıldığı bu yazıt Vezir Tonyukuk tarafından yazılmıştır.

2. Kül Tigin Yazıtı: Bilge Kağan tarafından Yolluğ Tigin'e yazdırılmıştır. Kök Türk hakani Bilge Kağan, kardeşi Kül Tigin'in ölümü üzerine bu yazıtı yazdırmıştır. Bu yazıtta da daha çok dönemin olaylarından bahsedilmektedir.

3. Bilge Kağan Yazıtı: Bilge Kağan'ın ölümü üzerine yazılan bir abidedir. Dönemin siyasi ve sosyal olaylarının dile getirildiği bu yazıtta Bilge Kağan'ın ağzından ulusa sesleniş vardır. Ülkesinin mücadelesi ve gelecek nesillere iyi dilek ve temennilerden söz eder.

Uygur Dönemi Metinleri

II. Kök Türk Devleti yıkıldıktan sonra kurulan devletlerden biri olan Uygur Devleti, yerleşik yaşama geçen ilk Türk devletidir. Turfan yöresinde yapılan kazılarda ortaya çıkan bu dönem metinleri genellikle Mani ve Buda dininin esaslarını anlatan metinlerdir.

Bu metinler 14 harfli Uygur alfabesiyle yazılmıştır. Bu dönemdeki metinlerin kâğıda yazılması Uygurların kitap basma tekniğini öğrendiklerini de göstermektedir. Ayrıca "kökünç" adı verilen ilkel bir tiyatro eserine de sahip olan Uygurlar yazılı kaynaklar açısından önemli eserler bırakmışlardır.

B. İslamiyet Etkisindeki Türk Edebiyatı

Geçiş Dönemi Türk Edebiyatı:

751 yılında bugünkü Kırgızistan sınırları içindeki Abbasîler ile Çinliler arasında yapılan Talas Savaşında Abbasilerin yanında yer alan Karluk Türkleri İslamiyet'le tanışan Türk topluluklarından biridir.

Bu savaştan sonra İslamiyet'le tanışan Türkler, 10. yüzyılda topluluklar halinde Müslümanlığı kabul etmeye başlamışlardır. Özellikle 950 yılında İslamiyet'i kabul eden Karahanlılar, İslam dininin etkisiyle eserler kaleme almaya başlamışlardır. Bu dönem İslamiyet öncesi ile İslami Dönem Türk edebiyatı arasında bir köprü vazifesi gördüğü için bu döneme "Geçiş Dönemi Türk Edebiyatı" denilmiştir.

Kutadgu Bilig, Divân-ı Lugati't Türk, Atabetü'l Hakayık ve Divân-ı Hikmet Geçiş Dönemi Türk Edebiyatının ilk ürünleri olarak bilinmektedir.

Türk Halk Şiirinin Özellikleri

1. Türk edebiyatında aralıksız devam eden ve günümüze kadar ulaşan bir edebiyattır.
2. İslamiyet öncesi sözlü dönemin devamı niteliği taşır.
3. Halk içinde yetişmiş ozanların icra ettiği bir edebiyattır.
4. Sade bir dilin kullanıldığı şiirlerde hece ölçüsü kullanılmıştır.
5. Şiirlerin nazım birimi dördlük olup yarım uyak kullanılmıştır.
6. İçerik olarak halkın her türlü duygusal tepkimeleri şiirlerde ele alınmıştır.
7. Âşık Tarzı Halk Edebiyatı, Anonim Halk Edebiyatı ve Dini-Tasavvufi Halk Edebiyatı olmak üzere üçe ayrılmıştır.

Âşık Tarzı Halk Edebiyatı: Koşma, Semai, Varsağı, Destan

Anonim Halk Edebiyatı: Mani, Ninni, Türkü

Dini-Tasavvufi Halk Edebiyatı: İlahi, Nefes, Deme, Nutuk, Devriye, Şathiye

Divan Şiirinin Özellikleri

- 13. yüzyıl ve 19. Yüzyıllar arasında etkili olan bir dönemdir.
- Şairlerin “divan” adı verilen kitapta şiirlerini topladıkları için bu edebiyata bu isim verilmiştir.
- Söz sanatları ile Arapça ve Farsça sözcüklerle yüklü son derece ağır bir dil kullanılmıştır.
- Tam ve zengin uyak kullanılmış, içerikten çok şekil önemsenmiştir.
- Beşeri ve ilahi aşk, kadın, övgü, ahlak ve tasavvuf en çok işlenen konular arasındadır.
- Mazmun adı verilen kalıplaşmış sözcüklerin çok kullanıldığı bu şiir anlayışında Arap alfabesi etkili olmuştur.

C. Batı Etkisindeki Türk Edebiyatı

1839 yılında ilan edilen Tanzimat Fermanı ile başlayan Batı’ya açılma fikri giderek yaygınlık kazanmıştır. Bu dönemde Avrupa’ya giden sanatçılar oradaki yenilikçi edebiyat anlayışlarını işlemeye başlamışlardır. Bu dönemde özellikle Şinasi, Namık Kemal, Ziya Paşa ve Ahmet Mithat Efendi Batı etkisindeki Türk edebiyatının gelişmesinde büyük katkı sağlamışlardır.

1. Tanzimat Edebiyatı

1860 yılında Şinasi ve Agâh Efendi’nin birlikte çıkardıkları ilk özel gazete olan Tercüman-ı Ahval gazetesinin yayımlanmasıyla başlayan döneme **Tanzimat Edebiyatı** denir.

- * Bu dönem edebiyatımızda Batılı tarzda eserlerin kaleme alındığı ilk dönemdir.
- * Teknik açıdan kusurlu eserler kaleme alınmıştır.
- * Sade bir dil anlayışı benimsemeye çalışsalar da başarılı olamamışlardır.
- * Divan edebiyatındaki parça güzelliğini yıkmış, konu bütünlüğünü önemsemişlerdir.
- * 1. Dönem ve 2. Dönem olmak üzere ikiye ayrılır.

2. Servetifünun Edebiyatı

- * Divan edebiyatını yıkıp yönünü tam anlamıyla Batı’ya çeviren topluluktur.
- * “Sanat, sanat içindir.” İlkesine bağlı kalmış, eserlerinde son derece kapalı, anlaşılmaz bir dil kullanmışlardır.
- * Şiirde ilk defa konu bütünlüğü sağlamışlardır.
- * Divan şiirindeki aruz kalıplarını yıkarak yenilikçi bir aruz oluşturdular.
- * II. Abdülhamit Dönemindeki İstibdat yönetiminden kaynaklı bireyci bir şiir anlayışı benimsediler.

3. Fecriati Edebiyatı

- * Servetifünun edebiyatının devamı olup Fransız edebiyatını örnek aldılar.
- * Sanatta yenilik yapmak için ortaya çıkmış, ancak hiçbir şey yapamadan dağılmışlardır.

* Şiirlerinde aşk ve tabiat konularını ağır ve süslü bir dille işlemişlerdir.

* Türk edebiyatında ilk beyanname (bildiri) yayımlayan topluluktur.

4. Milli Edebiyat

* Unutulan Anadolu ve Anadolu insanı bu önemde eserlerin konusu olarak ele alınmaya başlanmıştır.

* Milli konuların ele alınmaya başlandığı bu dönem milli değerlere özellikle de halk şiirine yönelmeyi sağlamıştır.

* “Toplum için sanat” anlayışı benimsenmiş olup Batı taklitçiliğinden kaçınılmıştır.

* Bu dönemde Ömer Seyfettin tarafından yayımlanan “Yeni Lisan” makalesi dönemin zihniyetine ışık tutmuştur.

5. Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı

* Bu dönem sanatçıları çeşitlilik gösterir. Sanat anlayışları farklılık gösteren birçok sanatçı bulunmaktadır.

* Önceki dönemden de bu dönemde eser vermeye devam eden sanatçılar bulunmaktadır. Milli Edebiyat sanatçıları, Beş Hececiler, Mehmet Akif, Yahya Kemal, Hüseyin Rahmi gibi bağımsızlar bu dönemde de ser vermeye devam etmektedir.

* 1940’lı yıllarla birlikte şiirde ve düzyazıda yeni topluluklar ortaya çıkmış, bu topluluklarla birlikte Türk edebiyatı kendi özüne kavuşmaya başlamıştır.

* Öz Türkçecilik anlayışının hâkim olduğu bu dönemde dil son derece sadedir.

* Anadolu, tüm güzellikleriyle ele alınmaya başlanmış, bunun yanında yoksul Anadolu insanı da tüm acılarıyla anlatılmaya çalışılmıştır.

Farklı akımların etkisiyle toplumsal konular, bireysel konular ve metafizik konuları işlenmeye başlanmıştır.

* 1940’lı yıllardan sonra Garipçiler vasıtasıyla Türk şiirinde serbest şiir geleneği başlamıştır.

* Cumhuriyetle birlikte Batıdan alınan birçok türün de hızla geliştiği görülmektedir. Tiyatro, deneme, eleştiri, edebiyat tarihi gibi alanlarda son derece önemli eserler kaleme alınmıştır.

* 1 Kasım 1928 tarihinde Latin alfabesinin kabulüyle birlikte verilen eserlerin sayısı hızla artmıştır.

Cumhuriyet Döneminde Ele Alınan Konular:

- Toplumsal ve kültürel farklılıklar
- Ülke ve toplum sorunları
- Kurtuluş Savaşı
- Eski-yeni çatışması
- Kasaba insanının çelişkileri, Tarihi olaylar, Yanlış Batılılaşma
- Atatürk ilke ve inkılapları

Agâh Sırrı Levend (1894 – 1978)

Rodos'ta doğdu. Konya'da çıkarılan Babalık dergisinde yayımlanan ilk yazısı olan "Hayatta Sa'y" ile edebiyat hayatına giriş yaptı. 20 yaşından itibaren ölümüne kadar yazarlık ve yayımcılık yaşamını kesintisiz olarak sürdüren yazar özellikle inceleme ve araştırma alanında yaptığı çalışmalarla en önemli edebiyat araştırmacılarından biri oldu.

Bazı Eserleri: Edebiyat Tarihi Dersleri, Türk Edebiyatı Tarihi, Türkçülük ve Milli Edebiyat, Türk Edebiyatında Manzum Atasözleri ve Deyimler, Acılar (roman)

Türkçenin Tarihi Gelişimi

1. Eski Türkçe

Kök Türk, Uygur ve Karahanlı dönemlerini içine alan bu dönem 8. yüzyıl ile 13. yüzyıllar arasında kullanılan bir Türkçedir. İlk yazılı belgeler olan Orhun Yazıtları ile Uygur Metinlerinin yer aldığı bu dönem, özellikle Karahanlılar Döneminde yazılı eserlerin yaygınlaşmasıyla önemli eserler verildiği dönemdir.

Dil yapısı açısından son derece gelişmiş bir dil özelliği gösteren Eski Türkçe Döneminde Kök Türklere kalan Orhun Abideleri, Uyguların oluşturduğu dini ve hukuki metinlerle beraber "Geçiş Dönemi Türk Edebiyatı" adı verilen ve Kutadgu Bilig, Divân-ı Lügati't Türk, Atabetü'l Hakayık, Divan-ı Hikmet gibi önemli eserleri bünyesinde barındırmaktadır.

2. Orta Türkçe Dönemi

Türklerin yeni yazı dilleri oluşturdukları bir dönemdir. Bu dönemde Türkler Anadolu'ya gelmeye başlamış, ayrıca Karadeniz'in kuzeyine ve batı kısmına doğru yönelmeye başlamışlardır. Bu dönem kendi arasında Kuzey-doğu Türkçesi ve Batı Türkçesi olmak üzere ikiye ayrılır.

A) Kuzey-Doğu Türkçesi

13. yüzyıl ile 14. yüzyıllar arasında Hazar Denizi'nin kuzeyinde ve Orta Asya'da kullanılan bu Türkçe, Eski Türkçenin devamı olarak karşımıza çıkan bir dönemdir. Kendi içinde Kuzey Türkçesi ve Doğu Türkçesi olmak üzere ikiye ayrılan bu dönem, özellikleri açısından Eski Türkçenin geliştirildiği ve korunduğu bir dönem olarak karşımıza çıkmaktadır.

B) Batı Türkçesi

Oğuz Türklerinin kullandığı bir yazı dili olarak karşımıza çıkan Batı Türkçesi, 13. Yüzyıldan günümüze kadar aralıksız devam etmiştir. Eski Türkçeden sonra görülen iki kolundan biri olan Batı Türkçesi, kendi arasında;

1. Eski Anadolu Türkçesi,

2. Osmanlı Türkçesi,

3. Türkiye Türkçesi olmak üzere üç döneme ayrılır.

Batı Türkçesi diğer dönemlere göre özellikle yazılı eserlerin çoğalması ve dilin gelişmesiyle daha çok yaygınlık göstermiştir.

1. Eski Anadolu Türkçesi (Eski Türkiye Türkçesi)

13. yüzyıl ile 16. yüzyıl arasında yaşamış olan bu dönem Batı Türkçesinin ilk dönemidir. Bu dönem Türkçesi Selçuklular, Anadolu Beylikleri ve Osmanlı Devletinin ilk devresine kadar geçerliliğini devam ettirmiştir.

2. Osmanlı Türkçesi

14. yüzyıldan 20. yüzyıla kadar Hazar'da Orta Avrupa'ya, Kırım'dan Afrika'ya ve dahi Osmanlı sınırları içerisinde son derece geniş bir sahaya yayılmıştır. Özellikle İslamiyet'in kabulüyle birlikte Arapça ve Farsça dillerinden alınan birçok sözcük ve gramer yapısıyla yeniden şekillenen karma bir dil haline gelmiştir. Bu dönemdeki divan edebiyatı bu dilin şekillenmesiyle ortaya çıkmış bir edebiyattır.

3. Türkiye Türkçesi

11 Nisan 1911 tarihinde Ömer Seyfettin, Ziya Gökalp ve Ali Canip Yöntem tarafından Selanik'te yayımlanan "Genç Kalemler" dergisinde Ömer Seyfettin tarafından kaleme alınan "Yeni Lisan" makalesiyle bu dönem başlar.

İstanbul Türkçesinin esas alındığı bu dönemde Türkiye Türkçesi giderek yaygınlaşmaya başlamış ve edebiyat dili olarak da kullanılmaya başlanmıştır. Halk tarafından bilinen yabancı sözcükler kullanılmaya devam etmiş; ancak halkın anlamadığı Arapça ve Farsça sözcüklerin yerine Türkçe sözcüklerin kullanılması yaygınlaştırılmıştır.

Cumhuriyet'in ilanından sonra 1 Kasım 1928 tarihinde kullanılmaya başlanan Latin alfabesinin etkisiyle ve 1932 yılında kurulan Türk Dili ve Tetkik Cemiyeti (Türk Dil Kurumu) vasıtasıyla günümüze kadar gelişerek varlığını sürdürmüştür.

Türklerin Kullandığı Alfabeler

1. Kök Türk Alfabesi

- Türklerin kullandığı ilk alfabesidir.
- 31'i ünsüz, 3'ü çift ünsüz ve her biri iki ünlüye karşılık gelen 4 ünlü harfle birlikte 38 harften oluşur.
- İlk yazılı belgelerimiz olan Orhun Yazıtları bu alfabeye yazılmıştır.
- Bu alfabe Arapçada olduğu gibi sağdan sola doğru yazılmaktadır.

2. Uygur Alfabesi

- Uygurlar yerleşik hayata geçen ilk Türk devletidir.
- Yerleşik hayata geçmeleri din değişikliğine de neden olmuştur.
- Soğd alfabesinden etkilenerek oluşturulan bu alfabe 3'ü ünlü, 11'i ünsüz olmak üzere 14 harften oluşur.
- Bu alfabe 9. yüzyılda Koço Uygur Kağanlığı tarafından kullanılmıştır.
- Yaklaşık bin yıl kullanılan bu alfabe din temeline dayanır.
- Yusuf Has Hacıp tarafından yazılan **Kutadgu Bilig** eserinin nüshalarından biri bu alfabeye yazılmıştır.

3. Arap Alfabesi

- İslamiyet'in kabulüyle birlikte yaygınlık kazanmaya başlayan bir alfbedir.
- Özellikle dini kavramların Türkçedeki telaffuzunun ve doğru yazılışının zor olması, bu alfabenin yaygınlık kazanmasını sağlamıştır.

- Bu alfabe 28 harften oluşmaktadır. Daha sonra Türkçede yer alan ç, p ve j harflerinin eklenmesiyle 31 harfe çıkarılmıştır.
- Sağdan sola doğru yazılan bir alfabadir.
- Türkçedeki “a,e” sesleri elif, “ı, i” sesleri ye ve o, ö, u, ü sesleri de vav harfiyle gösterilmiştir.
- 1 Kasım 1928 tarihinde kullanılmaya başlanan Latin alfabesine kadar kullanılmıştır.

4. Kiril Alfabeti

- Rusya topraklarında yaşayan Türkler tarafından kullanılmıştır.
- Rusların baskılarıyla oluşturulmuş bir dildir. Ruslar Türklerin birlik olmasını engellemek amacıyla alfabe yasağı getirerek bu alfabeyi yaygınlaştırmaya çalışmıştır.
- En çok sesli harfi barındıran bu alfabe 38 harften oluşmuş ve bu harflerin 11’i sesli olarak kullanılmıştır.
- Soldan sağa doğru okunan bir alfabadir.
- Bugün Orta Asya Türkleri arasında kullanılmaya devam eden bir alfabadir.

5. Latin Alfabeti

- Cumhuriyet’in ilanından sonra gerçekleştirilen harf inkılabıyla yürürlüğe girmiştir.
- 1 Kasım 1928 tarihinde Atatürk tarafından ilk kez Kastamonu’da kullanılmıştır.
- 21 ünsüz, 8 ünlü harften oluşur.
- Soldan sağa doğru yazılan bu alfabeyle telaffuz sorunu ortadan kaldırılmıştır.

2.. ÜNİTE

Dede Korkut Hikâyeleri

1. Destan geleneğinden halk öykücülüğüne geçişin ilk ürünü olarak kabul edilir.
2. Hikâyelerin asıl adı “Kitab-ı Dede Korkut Ala Lisan-ı Taife-i Oğuzan” olarak bilinir. Türkçesi, Oğuz diliyle Dedem Korkut’un kitabıdır.
3. On iki hikâyeye bir önsözden oluşan bu eserde Oğuz Türklerinin iç ve dış mücadeleleri anlatılmaktadır.
4. Anonim olarak yayılan bu eser 14.yüzyılda son şeklini almış ve 15. yüzyılda Akkoyunlular döneminde yazıya geçirilmiştir.
5. Hikâyelerin yazarı belli değildir. Dede Korkut hikâyelerin kahramanı değil anlatıcısıdır.
6. Hikâyelerde olaylar nesir, kahramanların duygu ve düşünceleri nazımla dile getirilmiştir.
7. Olağanüstü olayların yer aldığı bu eserde canlı ve doğal bir anlatımla arı bir dil kullanılmıştır.
8. Hikâyelerde asonans ve aliterasyonlara sıkça yer verilmiştir. Ayrıca cümle içi kafiyeler, cümle sonlarındaki seciler (iç kafiye) ve deyimler dikkat çeken unsurlardır.
9. Dede Korkut hikâyelerinin iki nüshası bulunmakta olup biri Almanya’da Dresden Kütüphanesi’nde diğeri de Vatikan’dadır.
10. 1916 yılında Kilisli Rıfat Bilge bu hikâyeleri Dresden yazmalarından kopya edinenek yayımlamıştır.

Muharrem Ergin (1925 – 1995)

Azerbaycan’ın Ahıska bölgesinde doğan araştırmacı, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünden mezun olmuştur.

Bir süre öğretmenlik hayatından sonra dil alanında yaptığı çalışmalarla adından söz ettiren sanatçı profesörlüğe kadar yükselmiştir. Edebiyat araştırmacılığının yanında Ortadoğu gazetesinde fikir yazıları da kaleme almıştır.

Bazı Önemli Eserleri

Türk Dil Bilgisi

Osmanlıca Dersleri (Üniversitelerde okutulmaktadır.)

Dede Korkut Kitabı

Orhun Abideleri

Türklerin Soy Kütüğü

Milliyetçiler Birleşiniz

Halk Hikâyeleri

- Halk hikâyeleri İslamiyet öncesinde kullanılan destan anlayışından modern hikâyeye geçişi sağlayan ilk örnekler olarak karşımıza çıkmaktadır.

- Bu ürünler sözlü (anonim) olarak halk arasında yaşamış ve dilden dile aktararak sonraki nesillere bırakılmışlardır.

- İçerisinde olağanüstü olaylar olsa da çoğu zaman gerçeğe yakın olayların ele alındığı halk hikâyelerinde aşk ve kahramanlık en çok işlenen konulardır.

Önemli: Destan geleneğinden halk hikâyeciliğine geçişi sağlayan ilk ürünler Dede Korkut Hikâyeleridir.

Konularına Göre Halk Hikâyeleri

1. Aşk hikâyeleri: Toplum üzerinde büyük etkileri olan hikâyelerdir. Dilden dile dolaşarak günümüze kadar ulaşmışlardır. Halkın belleğinde önemli bir yer edinen bu hikâyeler sevgi teması üzerine kurulmuştur.

Önemli Aşk Hikâyeleri:

Kerem ile Aslı

Arzu ile Kanber

Tahir ile Zühre

Ercişli Emrah ile Selvihan

Önemli: Leyla ile Mecnun ve Yusuf ile Züleyha gibi eserlerin mesnevi şeklinde divan şiirinde de yer almaktadır. Bu tarz hikâyeler halk hikâyesi olarak kabul edilmez.

2. Dini temalı kahramanlık hikâyeleri

Genellikle dini açıdan önemli olan karakterlerin oluşturduğu kahramanlık hikâyeleridir. Bu karakterler tarihe mal olmuş son derece erdemli kişilerdir. Kahramanlıklarıyla hem milletlerine hem de dine katkıda bulunmuşlardır.

Önemli Dini Temalı Kahramanlık Hikâyeleri

Danişment Gazi Hikâyeleri

Hayber Kalesi Hikâyesi

Van Kalesi Hikâyesi

Hız. Ali Hikâyeleri

3. Destani halk hikâyeleri

İçinde destansı öğeler bulunduran ve genellikle kahramanlık üzerine kurulmuş hikâyelerdir. Bu türde yazılan iki hikâye dikkatleri çekmektedir:

Dede Korkut Hikâyeleri

Koroğlu Hikâyesi

Halk Hikâyelerinin Genel Özellikleri

- Dede Korkut Hikâyeleri, Türk edebiyatındaki ilk halk hikâyesi olarak kabul edilir.
- Genellikle aşk konusu işlense de kahramanlık ve din teması da işlendiği görülmüştür.
- Saz şairlerinin vasıtasıyla gelecek nesillere aktarılan bu hikâyeler, nazım-nesir karışık yazılmışlardır.
- Halk hikâyelerinde olağanüstü olaylar oldukça azdır.
- Halk hikâyelerinde anlatılan ilişkiler toplum içi olup fertler ve tabakalar arasında oluşur.
- Hikâyelerde olağanüstü olaylar azalmış olup okunan şiirler koşma şeklindedir.
- Türk edebiyatında halk hikâyelerinin en eski örneği Dede Korkut Hikâyeleridir.

- Kendine göre bir mantık örgüsüne sahip olan bu hikâyelerde en çok aşk ve kahramanlık konuları işlenir.
- Halk hikâyeleri daha çok aşıklar tarafından düğünlerde, kahvehanelerde erkeklere hitap eden eserlerdir.
- Destandan boşalan anlatıcılığı dolduran bir tür olarak karşımıza çıkar.

Halk Hikâyelerini Destandan Ayıran Özellikler

Halk hikâyeleri;

1. Tarihi bir olaya dayanmaması,
2. Nazım-nesir karışık yazılması,
3. Şahısların ve olayların anlatımında gerçekçi bir tavır takınılması
4. Daha çok aşk maceralarına yer verilmesi,
5. Kesin bir sonun bulunması,
6. Toplum karşısında anlatılmaları,
7. Manzum kısımlarının saz eşliğinde anlatılması,
8. Belli yerlerinde tekerlemelerin kullanılması yönlerinden destandan ayrılırlar.

Türk Halk Hikâyelerinin Bölümleri

1. Fası: Dinleyiciyi hikâyeye hazırlamak ve ilgisini çekmek amacıyla anlatıcının hikâyeye geçmeden önce tekerlemeler ve türküler söylediği bölümdür.

2. Döşeme: Bu bölümde çeşitli rivayetlerden söz eden anlatıcı hikâye anlatımına geçmeden önce anlatacağı hikâyenin kahramanlarını ve olayın geçtiği mekânı tanıtır.

3. Asıl Konu: Hikâyenin asıl konusunun anlatıldığı bölüm olup daha çok hikâye kahramanının olay öncesindeki hayatının anlatılmasıyla başlar. Olay akışının ve heyecanın en üst düzeyde olduğu bölümdür.

4. Sonuç, Dua: Hikâyenin bittiği bölümdür. Bu bölümde âşıklar ya kavuşur ya da bu kavuşma öteki dünyaya bırakılır. Halk hikâyelerinin çoğunda âşıklar öteki dünyada kavuşurlar. Sade Âşık Garip hikâyesi mutlu biter. Mutlu biten hikâyelerden sonra muhammes türkü söylenir.

5. Efsane: Genellikle bu dünyada kavuşamayan âşıkların başından geçen olaylarla ilgili bu bölümde kavuşmanın öteki dünyada gerçekleştiği ile ilgili olaydan bağımsız olarak anlatılan hikâyelerin yer aldığı bölümdür. Genellikle bu kavuşma, sevgililerin mezarında iki kavak ağacının yetişmesi ve bu ağaçlara konan iki kuşun karşılıklı ötüşmesi şeklindedir.

Halk Hikâyelerinin Kaynakları

Türk Kaynaklı Hikâyeler: Dede Korkut Hikâyeleri, Aşık Garip Hikâyesi, Kerem ile Aslı ve Emrah ile Selvihan Hikâyeleri

Arap Kaynaklı Hikâyeler: Leyla ile Mecnun, Yusuf ile Züleyha

Hint – İran Kaynaklı Hikâyeler: Kelile ve Dimne (fabl), Ferhat ile Şirin

Halk Hikâyelerinin Gelişimi

Halk hikâyeleri destan geleneğinin devamı olarak gelişmiş zamanla destan geleneğinden modern hikâyeciliğe geçişi sağlamıştır. Destan geleneğinden halk hikâyeciliğine geçişi sağlayan ilk eser olarak kabul edilen Dede Korkut Hikâyeleri bu türün ilk örnekleri olarak da kabul edilmektedir.

Destan geleneğinin 15. yüzyıldan sonra önemini kaybetmesiyle halk arasında epey ilgi gören halk hikâyeleri, günümüzde özellikle Doğu Anadolu'da yaşamını devam ettirmektedir.

Âşık denilen saz şairleri tarafından günümüze kadar ulaşan bu hikâyeler 15. yüzyıl ile 20. yüzyıl arasında yaşamını sürdürmüştür.

Oluşma şekilleri açısından destanlara benzerliklerin görüldüğü bu hikâyeler zamanla gerçekliği ele alış şekilleri açısından destanlardan ayrılmıştır. Halk hikâyelerinde ilk olarak bir olay gerçekleşikten sonra bu olaya âşıklar tarafından şiirlerin eklenmesiyle birlikte halka açık alanlarda anlatılmış ve daha sonra da yazıya geçirilerek günümüze kadar ulaşmıştır.

Cenkname Nedir?

Cenkname, dini-ahlaki bilgi vermek, tarih şuurunu uyandırmak ve halkın zalimlere karşı moralini artırmak amacıyla din yolunda kahraman olarak görülen insanların başından geçen olayların anlatıldığı metinlerdir.

Cenknamelerin Özellikleri

- Kaynağını İslamiyet'in varoluş mücadelesinden alır.
- Dini anlayışın kaideleriyle birlikte din uğruna yapılan savaşlar anlatılır.
- Cenknamelerde başta Hz. Ali olmak üzere birçok dini kahramanın yaşamı anlatılmıştır.
- Anlatılan kahramanlar, sözünde duran, cömert, haksızlığa boyun eğmeyen, zalimlere karşı masumları koruyan kişilerdir.
- Cenkname, kaynağını Kur'an ve hadislerden alır.

Mesnevi Nedir?

Bugünkü roman ve hikâyenin karşılığı olarak kullanılan, divan edebiyatında uzun olayların aruz ölçüsünün kısa kalıplarıyla şiir şeklinde yazıldığı nazım biçimine mesnevi denir.

Mesnevinin Bölümleri

- 1. Dibace:** Manzum (şiir) veya mensur (düzyazı) şeklinde yazılabilen mesnevinin ön sözüdür.
- 2. Tevhid:** Allah'ın birliğinin ve bütünlüğünün anlatıldığı bölümdür.
- 3. Münacaat:** Allah'a yalvarış ve yakarışlarda bulunulan bölümdür.
- 4. Naat:** Peygamber Efendimiz Hz. Muhammed'in (S.A.V) övüldüğü bölümdür.
- 5. Miraciye:** Miraç olayının anlatıldığı bölümdür.
- 6. Medh-i çiyar-yâri-güzîn:** Genellikle dört halife (Hz. Ebubekir, Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali) veya devrin büyüklerinin övüldüğü bölümdür.

7. Medhiye: Övmek anlamına gelen bu bölümde mesnevinin sunulacağı kişi övülür.

8. Sebeb-i Telif: Mesnevinin niçin yazıldığıının belirtildiği bölümdür.

9. Âgâz-ı dâstan: Mesnevilerde anlatılmak istenen asıl konunun ele alındığı bölümdür.

10. Hatime: Mesnevinin sona erdiğini belirten bölümdür.

Mesnevinin Özellikleri

1. Her beytinin dizeleri kendi arasında kafiyelidir. (aa, bb, cc, dd....) **ÖNEMLİ:** Mesnevilerin kafiyelenişinin bu şekilde olması uzun hikâyelerin bu nazım biçimiyle yazılmasını kolaylaştırmıştır.
2. Beyit sayısı sınırsızdır. Örneğin Mevlana'nın Mesnevi adlı eseri 25.700 beyitten oluşur.
3. Türk edebiyatına İran edebiyatından girmiş olan bu nazım biçiminde beyitler arasında konu bütünlüğü vardır.
4. Aynı şair tarafından yazılmış beş mesneviye "Hamse" adı verilir. Hamse sahibi olarak tanınmış önemli divan şairleri: Ali Şir Nevâi, Taşlıcalı Yahya, Fuzuli, Nev'i-zâde Atâi'dir.
5. Aruz ölçüsünün kısa kalıplarıyla yazılırlar.
6. Divan şiirindeki manzum hikâye örnekleri olarak kabul edilir.
7. Mesneviler farklı konularda yazılabilen konu sınırlaması olmayan şiirlerdir. Mesnevilerde en çok; aşk, dini ve tasavvufi, ahlaki-öğretici, savaş ve kahramanlık, bir şehri ve şehrin güzelliklerini anlatma, mizah gibi türlü konularda ele alınmıştır.
8. Türk edebiyatındaki ilk mesnevi Yusuf Has Hacip'in yazdığı Kutadgu Bilig'dir.
9. Bu türün en önemli temsilcileri; Fuzuli, Şeyhi, Nabi, Şeyh Galip gibi şairlerdir.

ÖNEMLİ: Divan edebiyatının önemli şairleri olan Baki, Nefi ve Nedim mesnevi yazmamışlardır.

Türk Edebiyatında Mesnevi

Türk edebiyatında mesnevinin kullanılması 11. yüzyılda başlamıştır. Türk edebiyatında yazılan ilk mesnevi Yusuf Has Hacip tarafından kaleme alınan Kutadgu Bilig adlı eserdir.

Özellikle 13. yüzyıldan itibaren hızlı bir gelişme gösteren Mesnevi, her beyitin kendi içinde kafiyeli olması açısından yazma kolaylığı sağladığı için birçok şair tarafından tercih edilmiştir.

Türk edebiyatında modern anlamda hikâye ve roman olmadığı için bu dönemde olay eksenli uzun konularda mesnevi nazım biçimi kullanılmıştır. Yani mesneviler bir nevi manzum hikâye örnekleri olarak kabul edilir.

Yüzyıllara Göre Önemli Mesneviler ve Yazarları

13. yüzyıl:

Mevlana – Mesnevi

Şeyyad Hamza – Yusuf u Züleyha (**İlk aşk mesnevisi**)

14. yüzyıl:

Kutb – Hüsrev i Şirin

Yunus Emre – Risaletü'n Nushiyye

Gülşehri – Mantıku't Tayr (Kuş Dili)

Âşık Paşa – Garipname

Ahmedi - İskendername

15. yüzyıl:

Süleyman Çelebi – Vesiletü'n Necat

Germiyanlı Şeyhi – Hüsrev ü Şirin ve Harname

16. yüzyıl:

Fuzuli – Beng ü Bade ve Leyla ile Mecnun

17. yüzyıl

Nabi – Hayriye ve Hayrabad

18. yüzyıl

Şeyh Galip – Hüsn ü Aşk

ÖNEMLİ: Mesneviler; bugünkü roman ve hikâyenin karşılığı olarak Divan edebiyatında kullanılan bir nazım şeklidir.

ÖNEMLİ: Mesnevilerde uyak düzeni aa-bb-cc ... şeklindedir. Kafiye düzeninin bu şekilde olması mesnevilerde yazma kolaylığı sağlamaktadır.

Ashab-ı Kehf Kıssası

Bu kıssa konusunu Kur'an'dan alan bir mesnevidir. Öğüt, ibret, hidayet, uyarma ve müjdeleme amacıyla yazılan bu kıssalar ebedi hakikatin nasıl anlatılacağını öğreten bir üslup zirvesidir.

Ashab-ı Kehf, “Yedi Uyuyanlar” olarak bilinir. İnançları uğruna yaşadığı yerden ve toplumdan vazgeçen insanların yaşamlarının anlatıldığı bir hikâyedir.

Düşmanlarından korunmak amacıyla Allah tarafından 309 yıl mağarada uyutulan bu insanlar vasıtasıyla öldükten sonra dirilme anlatılmaya çalışılır.

Mesnevi nazım biçimi kullanılarak yazılan bu kıssa, ibretlik hikâyelerle ders alınması gereken kıssalardan biridir.

Tanzimat Döneminde Hikâyenin Gelişimi

Tanzimat Dönemi ile birlikte yönünü Batı'ya çeviren Türk edebiyatında birçok tür ilk kez bu dönemde kullanılmaya başlanmıştır.

Batılı anlamda ilk hikâye örnekleri de Tanzimat Dönemi'nde görülmektedir. Daha öncesinden var olan halk hikâyeleri ve mesneviler Batı tarzı hikâyeleri tam olarak karşılamamaktaydı.

Tanzimat Dönemi Hikâyelerin Özellikleri

1. Tanzimat Dönemi'nde hikâyelerde yer alan olaylar tarihten ya da günlük yaşamdan alınmaya başlandı.
2. İlk hikâyelerimizde meddah geleneğinin de izleri görülmeye devam etmektedir.

3. Tanzimat Dönemi hikâyelerinde genellikle acıklı ve duygusal konular seçilmiş, ayrıca etkilendikleri romantizm akımı da bu anlayışı sürdürmelerinde etkili olmuştur.
4. Bu dönemde; zorla yapılan evlilikler ve doğurduğu acılar, Batı ile Osmanlı'nın karşılaştırılması, aşk duygusu, kadın-erkek arasındaki ilişkiler, tutsaklık-cariyelik en sık rastlanan temalar arasında yer alır.
5. Tanzimat 1. Dönem sanatçıları halkı aydınlatmak amacıyla eserleri bir araç olarak kullanmışlardır.
6. Tanzimat 1. Dönem sanatçıları eserler teknik açıdan kusurludur. (Olayın akışını kesip bilgi verme)
7. Tanzimat ikinci dönem sanatçıları ise realizm ve natüralizm akımlarından etkilenecek daha gerçekçi ve teknik açıdan sağlam eserler verdiler.

Tanzimat Edebiyatındaki İlk Hikâye Örnekleri

İlk hikâye örneği: Ahmet Mithat Efendi – Letaif-i Rivayat ve Kıssadan Hisse

Batılı İlk Hikâye Örneği: Samipaşazade Sezai – Küçük Şeyler

Samipaşazade Sezai (1859 – 1936)

İstanbul'da doğan yazar Tanzimat Dönemi'nin önemli sanatçılarından biridir. Söylev tarzında yazdığı eserlerle adından söz ettiren sanatçı asıl ününü Sergüzeşt adlı romanı ve Küçük Şeyler adlı hikâyesiyle sağlamıştır.

Tanzimat Dönemi'nde realizm akımından ilk etkilenen sanatçılardan biridir. Gerçekçi bir anlayışla kaleme aldığı ilk eseri **Şir** adlı tiyatro eseridir.

Tanzimat edebiyatında özellikle roman ve hikâyeciliğiyle dönemin önemli yazarlarından biri olan Samipaşazade Sezai, eserlerinde gözlemden faydalanmış, sanat için sanat anlayışını benimsemiştir. Tanzimat 2. Dönem sanatçısı olan Sezai, eserlerinde süslü ve ağır bir dil kullanmıştır.

Bazı Önemli Eserleri

Şir – Tiyatro

İclal – Düzyazı

Küçük Şeyler – Hikâye

Sergüzeşt – Roman

Jack – Çeviri

Milli Edebiyat Dönemi'nde Hikâye

Bu dönemin en önemli özelliği Ömer Seyfettin'in yayımladığı "**Yeni Lisan**" makalesiyle birlikte uygulanmaya başlayan dilde sadeleşme hareketidir.

Sağlanan dil birliğiyle birlikte milli bir anlayışla Anadolu'ya ve Anadolu insanına yönelen sanatçılar, hikâye türüyle toplumsal temaları daha çok işlemeye başladılar.

Milli Edebiyat Dönemi Hikâyesinin Özellikleri

1. Dilde sadeleşme hareketiyle son derece sade bir dil kullanıldı.

2. Sanatçılar İstanbul dışına çıkarak Anadolu insanının yaşamını konu edinmeye başladılar.
3. Anadolu'da gözlemedikleri deneyim ve yaşantıları işlediler.
4. Bu dönemde sanat toplum için anlayışı hakimdir.
5. Cehalet, yurtseverlik, çağdaşlaşma, geri kalmışlık, halkın çektiği sıkıntılar gibi temalar işlenmiştir.
6. Toplumun her kesiminden insanlar hikâyelerde yer almaya başlamıştır.
7. Kahramanlar ruhsal ve fiziksel tasvirlerle yaşadıkları çevre içerisinde anlatılmaya çalışılmıştır.

Milli Edebiyat Dönemi Hikâyesinin Önemli Temsilcileri

* Ömer Seyfettin

* Refik Halit Karay

* Halide Edip Adıvar

* Yakup Kadri Karaosmanoğlu

* Reşat Nuri Güntekin

* Aka Gündüz

Ömer Seyfettin (1884 – 1920)

- Milli Edebiyat Döneminin en büyük hikâye yazarları olan sanatçı Balıkesir'in Gönen ilçesinde doğdu.
- Maupassant tarzı (**olay hikâyesi**) hikâyenin Türk edebiyatındaki kurucusudur.
- Genç Kalemler dergisindeki yazılarıyla tanındı.
- 11 Nisan 1911 tarihinde yayımladığı "**Yeni Lisan**" makalesi Milli Edebiyatın başlangıcı olarak kabul edilir.
- "Yeni Lisan makalesi edebiyat dilinde yapılan bir devrim olarak görülür.
- Eserlerinde sade ve anlaşılır bir dil kullanmıştır.
- Hikâyelerinin konusunu çocukluk ve askerlik anıları, tarihi olaylar, menkıbeler, gündelik yaşam, fıkralar ve efsanelerden almıştır.

Bazı Önemli Eserleri

Hikâyeleri: Falaka, Bomba, Beyaz Lale, Kızıl Elma, Yüksek Ökçeler, Gizli Mabet, Yalnız Efe, Bahar ve Kelebekler, Pembe İncili Kaftan, Kurumuş Ağaçlar, İlk Düşen Ak

Romanları: Efruz Bey, Yalnız Efe, Ashab-ı Kehfimiz

Şiir: Doğduğum Yer

Tiyatro: Mahçupluk İmtihanı

Çatışma: Farklı düşünceler, duygulara sahip insanların hayat tarzından dolayı yaşadıkları anlaşmazlık, uyuşmazlık, karşıtlık gibi gerilim durumlarına çatışma denir.

Tema: Bir edebi metinde işlenen ve soyut olan görüş ve düşüncelere tema denir.

Konu: Bir metinde temanın somut hale getirilerek aktarılmasına denir.

İç Monolog: İnsanın iç dünyasını okuyucuya aracısız aktarmayı hedefleyen, mantıklı bir sıra içinde dil bilgisi kurallarına uyarak doğrudan okuyucuya aktarılmasına denir.

Ahenk: Uyum anlamına gelen ahenk; ölçü, kafiye, redif, ses benzerlikleri, asonans, aliterasyon gibi unsurlarla sağlanır.

Söyleyici: Şiirde şairin sesini ve söyleyişini emanet ettiği ve şiirde konuşan kişidir.

Zihniyet: Ele alınan bir metnin geçtiği dönemdeki siyasi, sosyal, dini, ahlaki, ticari yaşamın birlikte meydana getirdiği ortama denir.

Nazım Birimi: Bir şiirde anlam bütünlüğün sağlayan en küçük birime denir.